

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון תז, פרשת לך לך, תשפ"א

יעוץ לכל סכסוכי ממון, ואישות. ועריכת חוזים על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

סימן תז

בדין הפרעות של שכנים

ובו יבואר: א. אם מותר לשכן לעשן בחדר מדרגות, כשיש התנגדות של שכנים. ב. אם מותר לשכן לעשות דפנות של סוכה מזכוכית, שמאירים לסוכת חבירו בבוקר, ומפריעים שנתו. ג. אם מותר לשכן שיושן חזק [עושה קול בשנתו], לישן בסוכתו ולהפריע שינת חבירו. ד. ביאור תקנת יהושע בן גמלא בשאר מצוות. ה. אם לפי תקנת יהושע בן גמלא מותר להפריע שינת חבירו.

הערה:

כיון שסימן זה מבוסס על סימן קעב, כדלהלן אות ג, לפיכך הנני מצרף סימן קעב, לתועלת הרבים, שאין סימן קעב תחת ידם.

למטה בחצרו, או במקום פתוח שלא יזיק לאחרים. זה הנראה לכאורה.

מותר לעשן בחדר מדרגות

וכאשר הרציתי את הדברים לפני מורי ורבי הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א, ציין את דברי החזון איש (בבא בתרא יד, יב), שמסתפק כשיש חולה שריח הבורסקי שמחוץ לנ' אמה מפריע לו, אם חייב להרחיק יותר, וכתב שכל שמורגש ריח ממש, אף על פי שהוא קלוש, שבכריא אין צריך להרחיק, בחולה צריך להרחיק. אבל אם אין ריח שרוב בני אדם מצטערים עליו, אלא לפי הבחינה בין אויר צח לבין אויר גס, אין מחייבין להרחיק אפילו בשביל חולה. והביאו בפתחי פתחי חושן (חלק ו נזיקין, פרק יג - נזקי שכנים, הלכה יא הערה כד). ולאור זה פסק בפשיטות, שכיון שריח העישון לאחר כמה דקות אין בו ממש, אין לומר שעל דעת כן השתתפו שיאסר לעשות זאת בגלל מיעוטא דמיעוטא בכמה דקות שיפריע להם הריח.

העולה מזה: נזק של ריח ממש, אסור לעשות בחצר השותפין, ולא מועיל בזה חזקה. וכשיש חולה שקשה לו הריח, ולאחרים לא מפריע, אם זה ריח ממש יש להרחיק, ואם אין זה ריח ממש, רק אויר גס יותר, אין צריך להרחיק לחולה. וריח עישון אין בו

שאלה א

"אני רגיל לעשן, ובביתי איני יכול לעשן, לפיכך אני יוצא מהבית לחדר מדרגות לעשן. לאחרונה פנה אלי שכן ואמר לי, שריח העשן מפריע לו בשעה שיוצא מביתו החוצה, דרך חדר המדרגות. האם עלי להמנע מלעשן בחדר המדרגות מחמת זה?"

תשובה

אסור להזיק לשכן בריח ולא מועיל שתיקה

כתב המחבר בחושן משפט (קנה, לה – לו) וז"ל "כל הרחקות שאמרנו, אם לא הרחיק וראה חבירו ושתק, הרי זה מחל ואינו יכול לחזור ולהצריכו להרחיק, והוא שראו ממנו שמחל, כגון שסייע עמו מיד, או שאמר לו לעשות, או שראוהו שעשה בצדו בלא הרחקה ושתק ולא הקפיד על זה, זכה כו', במה דברים אמורים, בשאר נזקים, חוץ מארבע שהם העשן וריח בית הכסא ואבק וכיוצא בו" עכ"ל.

לכאורה לפי זה, כיון שריח העישון מזיק לבריאות גוף האדם, אין חזקה אפילו היה מעשן זמן רב, וכאשר השתתפו השכנים בבניין, השתתפו על דעת שיעשו דברים שאינם מזיקין, לכן השכן צריך לעשן

איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין". ותירצו וז"ל "סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה, מאי דרוש, ולמדתם אותם - ולמדתם אתם, התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש, כי מציון תצא תורה; ועדיין מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב - לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך; ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו - מבעיט בו ויצא, עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע" ע"כ. הנה מבואר שמתקנת יהושע בן גמלא להעמיד מלמדי תינוקות בכל עיר, ובכלל התקנה שאין יכולין השכנים לעכב, אפילו שמפריע להם הקול.

העולה מזה: מתקנת יהושע בן גמלא, להעמיד מלמדי תינוקות בכל עיר, ובכלל התקנה שאין יכולין השכנים לעכב, אפילו שמפריע להם הקול.

תמיה על הבית יוסף

ויש לבאר האם גם בשאר דבר מצוה יש תקנת יהושע בן גמלא. ובטור כתב (חושן משפט, קנו, ח) וז"ל "וכן אין יכולין למחות בידו מללמד תינוקות של בית רבן ואפילו הן רבים, והוא הדין נמי לכל מילי דמצוה, כגון לחלק צדקה, או להתפלל בעשרה" עכ"ל הטור. וכתב הבית יוסף, וז"ל "ומה שכתב רבינו, שהוא הדין לכל מילי דמצוה וכו'. כן כתב הריטב"א בתשובה (סוף סימן כז), דלאו דוקא מלמד תינוקות של בית רבן, אלא הוא הדין לעשות מדרש להרביץ תורה או לדרוש בו לרבים, כדי להגדיל תורה ולהאדיר ולא תשכח תורה מישראל, דכוליה חד טעמא הוא" עכ"ל.

וצריך עיון בדברי הבית יוסף דהרי הריטב"א כתב "אלא הוא הדין לעשות מדרש להרביץ תורה או לדרוש בו לרבים כדי להגדיל תורה ולהאדיר ולא תשכח תורה מישראל. דכליה חד טעמא הוא" עכ"ל הנה דקדק הריטב"א דדוקא כדי להגדיל תורה ושלא תשכח תורה ישראל, ולא לסתם דבר מצוה. וצ"ע בדברי הבית יוסף.

העולה מזה: הריטב"א כתב שתקנת יהושע בן גמלא היא כדי שלא תשכח תורה מישראל, לכן גם לעשות מדרש להרביץ תורה, או לדרוש ברבים אין יכולים לעכב. ותמיה על הבית יוסף, שלמד מדבריו גם לשאר דבר מצוה שאינה של תורה.

ממש לאחר כמה דקות, לפיכך מותר לעשן בחדר מדרגות, כיון שלאחר זמן מועט אין בו ממש.

שאלה ב

"עשיתי דפנות לסוכה שלי מזכוכית, וטבע הזכוכית שמחזיר אור, ומקריין לסוכת חבירו בחצר אור חזק בבוקר, שמפריע לו את שנתו, האם עלי להוציא הוצאות, כדי להחליף את הדפנות".

תשובה

גזל שינה הוא דבר חמור מאוד, וכל השתתפות שכנים יחד בבניין על דעת שיעשו דברים שלא יזיקו זה לזה, ומכיון שהדבר מזיק, בודאי אסור לעשות כן, ואף על פי שעוסק בדבר מצוה, הרי יכול לעשות דפנות שלא מזכוכית. וגם אם לא היה אפשר, נבאר להלן שאין היתר. אבל בנידון דידן שיש אפשרות לעשות דפנות מעץ, בודאי אסור לעשות מזכוכית ולהזיק את חבירו.

העולה מזה: עשה דפנות לסוכה מזכוכית שמחזיר אור, ומפריע לשכן את שנתו בסוכה בבוקר, חייב להחליף את הדפנות, שגזל שינה חמור מאוד, אפילו שהוא לדבר מצוה.

שאלה ג

"מטבעי אני ישן חזק [עושה קולות בשנתן], בסוכות אני ישן בסוכה בחצר, והקולות מפריעים את שנתו של השכן שישן גם כן בסוכה בחצר, לכן השכן דרש ממני שלא אשן בסוכה בחצר. מי צודק בטענתו.

תשובה: אסור להפריע לשכן לישון אפילו בשביל מצות סוכה.

ביאור התשובה

תקנת יהושע בן גמלא

לכאורה היה נראה פשוט שאסור להפריע שינת חבירו, כמו כל צער שמצער את חבירו. ואף על פי שהוא דבר מצוה, מכל מקום לא תהיה מצוה הבאה בעבירה. אלא שיש לבאר, האם מטעם תקנת יהושע בן גמלא הוא מותר, דהנה מבואר בבבא בתרא (כא, א) דאין השכנין יכולים למחות לעשות בחצרם תלמוד תורה מתקנת יהושע בן גמלא.

דעל הא דתנן בבבא בתרא (כ, ב) "אינו יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות", הקשו בש"ס, מדוע אינו יכול למחות על קול התינוקות, והא תנן לעיל מיניה "חנות שבחצר - יכול למחות בידו ולומר לו:

המקור שהראשונים סוברים שגם בשאר דבר מצוה יש תקנת יהושע בן גמלא

ולהלן כתב הבית יוסף על דברי הטור, שכתב דתקנת יהושע בן גמלא על כל דבר מצוה, וז"ל "ואם רוצה לכתוב ספרים או לעשות מצוה אחרת, כגון לחלק צדקה או להתפלל בעשרה, נראה מדברי הרמב"ן ורש"י שיכולים לעכב עליו, אך לדעת רבינו ורבינו ירוחם אינם יכולים לעכב עליו, וכן נראה דעת רבינו חננאל והתוספות והרי"ף והרמב"ם" עכ"ל הבית יוסף. ועל פי זה פסק בשולחן ערוך (חושן משפט קנו, ג) וז"ל "וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו: אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן. והוא הדין לכל מילי דמצוה, שאינם יכולים למחות בידו" עכ"ל.

ומה שכתב הבית יוסף ורש"י והרמב"ן סוברים שתקנת יהושע בן גמלא היא רק בתורה, הוא, דהנה להלן גרסינן בגמ' "ת"ש: מי שיש לו בית בחצר השותפין - ה"ז לא ישכירנו לא לרופא, ולא לאומן, ולא לגרדי, ולא לסופר יהודי, ולא לסופר ארמאי. הכא במאי עסקינן - בסופר מתא" ע"כ. ופירש רש"י "לסופר יהודי - מלמד תינוקות. בסופר מתא - מלמד תינוקות העיר ומושיב מלמדים תחתיו והוא מורה את כולם איך יעשו ויש שם קול גדול" עכ"ל רש"י.

הנה רש"י מפרש שהש"ס פירש, דסופר, היינו מלמד תינוקות. ומתריך שהוא מלמד לרבים, אם כן לא מצאנו היתר לתקנת יהושע בן גמלא אלא לתורה. וכן הרמב"ן מפרש כרש"י.

אבל התוס' (שם, ד"ה סופר מתא) כתבו, דהעיקר כרבינו חננאל שמפרש דסופר מתא היינו כותב שטרות העיר, ולפי זה בהוה אמינא סבר הש"ס דסופר היינו כותב ספרי תורה, ומתריך דהיינו סופר שטרות העיר, אם כן מוכח דלפי רבינו חננאל ולפי התוס', גם סופר סת"ם בכלל תקנת יהושע בן גמלא, ולפי זה גם הרמב"ם שכתב (שכנים ו, יא) "וכן מי שיש לו בית בחצר השותפין לא ישכירנו לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי ולא לסופר יהודי שכותב השטרות", מוכח שסופר יהודי שכותב ספרי תורה, הוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא, וכן סובר הרי"ף שכתב (בבא בתרא יא, א מדפי הרי"ף) "ולא לסופר יהודי שכותב שטרות", גם סובר שסופר ספרי תורה בכלל תקנת יהושע בן גמלא, והיא שיטת הטור שכתב לכל דבר מצוה. ותמהתי על ערוך השולחן כאן סעיף ד, שכתב שרק שיטת הטור היא לכל דבר מצוה.

העולה מזה: רוב בנין ומנין רבותינו הראשונים סוברים, שסופר הכותב ספרי תורה ואנשים באים אליו, ועל ידי זה יש רעש אין יכולין לעכב, דהוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא.

הטעם שאסור להפריע שינת חבירו - על ידי מצות סוכה

ולכאורה לפי זה, גם מצות סוכה היא דבר מצוה, ואין יכול השכן למנוע מחבירו לישון בסוכה. אבל באמת הארכנו בסימן קעב, בביאור תקנת יהושע בן גמלא, והעולה משם, דאפילו לפי תקנת יהושע בן גמלא, אין הכונה להתיר גזל שינה, אלא אך ורק בשעות הרגילות ביום, כמבואר שם באריכות, ולפי זה אסור להפריע שינת חבירו גם לא בשביל מצות סוכה, ואינה בכלל תקנת יהושע בן גמלא.

העולה מזה: אפילו לפי תקנת יהושע בן גמלא, אין הכונה להתיר גזל שינה, אלא אך ורק בשעות הרגילות ביום, כמבואר שם באריכות, ולפי זה אסור להפריע שינת חבירו גם לא בשביל מצות סוכה.

תמצית הדברים ודינים העולים

- א. נזק של ריח ממש, אסור לעשות בחצר השותפין, ולא מועיל בזה חזקה. וכשיש חולה שקשה לו הריח, ולאחרים לא מפריע, אם זה ריח ממש יש להרחיק, ואם אין זה ריח ממש, רק אויר גס יותר, אין צריך להרחיק לחולה. וריח עישון אין בו ממש לאחר כמה דקות, לפיכך מותר לעשן בחדר מדרגות, כיון שלאחר זמן מועט אין בו ממש.
- ב. עשה דפנות לסוכה מזכוכית שמחזיר אור, ומפריע לשכן את שנתו בסוכה בבוקר, חייב להחליף את הדפנות, שגזל שינה חמור מאוד, אפילו שהוא לדבר מצוה.
- ג. מתקנת יהושע בן גמלא, להעמיד מלמדי תינוקות בכל עיר, ובכלל התקנה שאין יכולין השכנים לעכב, אפילו שמפריע להם הקול.
- ד. הריטב"א כתב שתקנת יהושע בן גמלא היא כדי שלא תשכח תורה מישראל, לכן גם לעשות מדרש להרביץ תורה, או לדרוש ברבים אין יכולים לעכב. ותמיה על הבית יוסף, שלמד מדבריו גם לשאר דבר מצוה שאינה של תורה.
- ה. רוב בנין ומנין רבותינו הראשונים סוברים, שסופר הכותב ספרי תורה ואנשים באים אליו, ועל ידי זה יש רעש אין יכולין לעכב, דהוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא.
- ו. אפילו לפי תקנת יהושע בן גמלא, אין הכונה להתיר גזל שינה, אלא אך ורק בשעות הרגילות ביום. לפי זה אסור להפריע שינת חבירו גם לא בשביל מצות סוכה.

סימן קעב

ביאור תקנת יהושע בן גמלא, ואיסור גזל שינה על ידי לימוד תורה וזמירות שבת וחג

ובו יבואר: א. חומר האיסור לצער את חברו אפילו בדיבור. ב. חומר איסור צער שינה. ג. ביאור תקנת יהושע בן גמלא, שתיקן לייסד בית תינוקות של בית רבן בכל עיר. ד. איסור חמור ללמוד בקול רם להפריע לשכן לישון. ה. שיעור באוטובוס בקול רם. ו. פתיחת בית כנסת בביתו. ז. פתיחת חידר בביתו. ח. פתיחת פעוטון בביתו. ט. לשורר זמירות שבת וחג בקול רם.

והנה בכל הדברים שמובא בגמרא איירי שמתכון לצער את חברו, אבל יש לבאר, מה הדין אם אינו מתכון כלל לצער את חברו, אבל הוא עושה דבר לעצמו, שעל ידי זה חברו מצטער, האם גם בזה יש איסור תורה של אונאת דברים, דהנה מבואר בגמרא לעיל, שאם מתכון לטובת חברו אין לו איסור אם חברו הצטער, לכן אמרו שהדבר מסור ללב, אבל יש להסתפק, אם אינו מתכון לטובת חברו, אבל גם לא מתכון לצער, האם גם בזה יש איסור תורה, כגון שעושה רעש בביתו לצורך מסויים, ועל ידי זה חברו התעורר משנתו והצטער, האם גם בזה יש איסור תורה, [באופן שאסור לעשות רעש כזה], או דלמא, לא אסרה תורה אלא כשמתכון לצער, ומה שאמרו שהתכון לטובה, לאו דוקא, אלא הוא הדין בכל דבר שאינו מתכון לצער. או דלמא, אין הברדל אם מתכון לצער או לא.

ונראה בסברא פשוטה, שאין לחלק בזה, וכל המצער את חברו צריך לבקש מחילתו, ורק אם כונתו לטובה, אז אין עליו כלום, אלא שדבר פשוט הוא, שאם מתכון לצער, חמור עונו מנשוא, אבל בודאי כשם שאסרה תורה לצער את חברו, הוא הדין בכל צער שעושה לחברו, בין במתכון ובין באינו מתכון.

וראיה לזה, ממה שאמרו חז"ל בבבא קמא (צב, א) שעל צערו חייב לבקש מחילתו, ולא חילקו בין אם התכון או לא. וז"ל הגמרא (שם) "ת"ר: כל אלו שאמרו - דמי בושתו, אבל צערו - אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו" ע"כ. וראוי להביא מה שכתב הרוקח (הלכות תשובה סימן טז) בזה, וז"ל "המצער את חברו, בין בדברים בין בממון בין בחבלה בין בהכאה בין באונאת דברים, אין לו כפרה אם לא ירצה את חברו וימחול לו, כדאמרינן בבבא קמא בפ' החובל (צט) החובל בחבירו, אפילו נתן לו

הנידון

"אני מתפלל בבית כנסת חסידי, שמתפללים בשבת מאוחר, וסעודת שבת היא בשעה אחת בצהריים, עד שלוש בערך. יש לי ב"ה משפחה עם ילדים, ואנו שרים זמירות שבת. לאחרונה השכנים מתלוננים שהזמירות מפריעים להם את מנוחת השבת, האם צודקים בטענותם. כמו כן, היה להם טענות בליל הסדר, שהמשכנו את הסדר עד לשעה ארבע לפנות בוקר בשירות ותשבחות לה', והשכנים התלוננו שהזמירות בשעות הללו מפריעים להם, האם צודקים בטענתם."

תשובה

אין לשיר זמירות בקול, להפריע את מנוחת השכנים, אם בשעה זו רוב תושבי המקום ישנים. אבל אם רוב תושבי המקום אוכלים אז, ואינם ישנים, אין המיעוט יכולים לעכב על הרוב לשיר זמירות, שעל דעת כן נשתתפו.

ביאור התשובה

אסור לצער את חברו מהתורה

הנה אסור מהתורה הוא לצער את חברו, בכל מיני צער, אפילו בדברים בעלמא, והמצער את חברו עובר בלאו של אונאת דברים. ומקורו בבא מציעא (נח, ב). ומובא בגמרא כל מיני אופנים של דיבור, שיכול לצער את חברו, ומסיק הגמרא, שאם כונתו לטובת חברו, אינו עובר על איסור אונאה, אבל אם כונתו לצער את חברו עובר על לאו חמור מאוד של אונאת דברים. וכיון שרק הקב"ה יודע האם התכון לצער את חברו, או התכון לטובת חברו, לפיכך נאמר בלאו זה ויראת מאלוקיך.

כל ממון שבעולם אין נמחל לו, עד שיבקש ממנו מחילה. אמר ר' יצחק, המנקיט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו, וירבה עליו ריעים, ואמר בפרק בתרא דיומא (ד' פ"ה) א"ר אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם להקב"ה יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו" עכ"ל.

העולה מזה: המצער את חברו עובר בלאו זאונאת דברים, ואפילו בשגגה, אלא שעונו חמור יותר אם התכוון לצערו. ואם התכוון לטובתו, אינו עובר כלל.

גודל צער חסרון שינה

וראוי להאריך בענין המצער את חברו בשנתו. דהנה, אין דעת בני אדם שוה בזה. יש לך אדם, שיכול תמיד להשלים שינה שחסרה לו, ויש אדם שישן בכל אופן. אבל ראוי להדגיש, שיש הרבה אנשים או נשים, ששנתם קבועה מאוד מאוד, ואם יקוצו בזמן שלא ראוי להם להקיץ, יכאב ראשם כל היום, וזה צער גדול מאוד, כאשר כל היום אדם ראשו עליו יכאב, ואין ליבו פנוי ללמוד תורה ולעסוק בעבודת ה' או לפרנסתו מתוך ישוב הדעת. ונראה פשוט שהוא בכלל לא דאונאת דברים, וכן כתב בשו"ת קרן לדוד (אורח חיים סימן יח), שהמקיץ חברו משנתו עובר בלאו דאונאת דברים, ומביאו בפתחי חושן (גניבה ואונאה פרק טו, הערה ג). לפיכך מצאנו בדברי רבותינו בעלי המוסר שקראו לזה גזל שינה, שאינה ניתנת להשבוך, והוא בכלל המצער את חברו ביותר, שאין לו אפילו מחילה, כי מי יחזיר לו את היום ההוא, שראשו עליו יכאב, ולא יכל לעבוד את ה' כראוי. לפיכך דבר פשוט, שאין שום היתר בעולם להפריע שנתו של חברו, גם אם עוסק בעבודת ה' בתורה ובתפלה, דאין דוחין נפש מפני נפש, בפרט, שיכול לעסוק בתורתו בדרך שלא תפריע לחברו. זה הדבר באופן כללי, ועכשיו נבוא לבאר גופו של ענין בכל דבר ודבר.

העולה מזה: המונע מחברו לישון כראוי עובר בלאו זאונאת דברים, וחמור עון זה מאוד.

תמיה על דברי המשנה הלכות

והנה הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל בשו"ת משנה הלכות (חלק יד סימן ר) כתב, דמותר ללמוד בביתו בקול רם בלילה להפריע שנתו של השכן, ותמך יתדותיו מהגמרא בעירובין. וז"ל "לא מיבעיא תלמיד או אפילו הרבה תלמידי הלומדים בבית המדרש דרך לימודם, אפילו בקול שמעורר השכנים אין בזה איסור, כל שהוא דרך לימוד, ואפילו רועש כקול הר סיני [כל שלא מתכוין חס וחלילה להפריע, ובלומד תורה עסקינן], אלא אדרבה, אפילו יחיד או רבים בביתו, הלומד בקול

בלילה ליכא בזה איסור חס וחלילה, אלא מצוה וחיוב, ובגמ' עירובין (י"ח ע"ב) ואמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר ולא אמר איה אלקי עושי נותן זמירות בלילה, ופרש"י ולא אמר לא הוצרך להתאונן ולומר איה עושי והריני חרב מי שנותן זמירות של תורה בלילה, ולהכי נקט לילה שהקול נשמע מרחוק ע"כ. הרי שפירש דוקא שילמוד בקול, עד שהקול נשמע מרחוק, ופשוט דהשכנים ג"כ שומעים הקול דהכין פי' מרחוק ואם השכנים לא ישמעו מי ישמע עכ"ל.

ודברי תימה הם. וכבר דחה אותם בשבט הלוי (חלק ז סימן רכד) וז"ל "ולענין תלמיד חכם סתם שלומד בבית המדרש, בודאי לא הותר לו להגביה קולו כל כך עד שיפריע השינה כל הלילה מהשכנים, כי אפשר ללמוד בקול גם בלי הפרעה" עכ"ל. הנה דבריו ברור מללו, שאין שום היתר להפריע שנתו של אדם מפני הלימוד, ואין ראייה מדברי הגמרא, דאין שם שום ראייה שהגמרא איירי באופן ששכנים דרים סמוך לו ומפריע להם את שנתם.

ומה שהביא ראייה מתקנת יהושע בן גמלא (בבא בתרא כ, ב) נבאר להלן, ונביא ראייה מדברי הלבוש לאסור ללמוד בקול להפריע לחברו.

העולה מזה: בשו"ת משנה הלכות מתיר על פי תקנת יהושע בן גמלא ללמוד ולהפריע לאחר לישון, וכבר דחה את דבריו בשבט הלוי.

ביאור נפלא בגדר תקנת יהושע בן גמלא

והנה אף על פי שהרעש דבר המפריע הוא, מכל מקום התירו חז"ל בבבא בתרא (כ, ב) לעשות בתוך ביתו תורה ללמוד התינוקות כדי שלא תשכח תורה מישראל, דתנן התם "ואינו יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן כו' לא מקול התינוקות", והטעם אמרו בש"ס "שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר", וכן פסק המחבר וז"ל (חושן משפט קנו, ג) "וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו: אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן" ע"כ

לפי זה לכאורה, כדי ללמוד עם תינוקות של בית רבן, מותר להפריע השינה.

אבל באמת גם בזה כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ז סימן רכד) "יראה, דגם זה רק במקצת מן הלילה, על פי המבואר ברמב"ם פרק ב מתלמוד תורה ושו"ע יו"ד סימן רמ"ה סעיף יא, והיינו קצת מתחילת הלילה" עכ"ל. פירוש, דפסק הרמב"ם (תלמוד תורה פרק ב הלכה ב) והמחבר בורה דעה סימן רמה סעיף יא וז"ל "ויושב ומלמד כל היום

שחז"ל תיקנו לפתוח, ועל דעת כן השתתפו. אבל אסור ללמוד ולהפריע לאחר לישון בשעות המקובלות לישון.

ביאור נפלא בשיטת הלבוש

ועל פי זה יאירו לנו היטב שיטת הלבוש, שהביאה הפתחי תשובה להלכה, שבצחות לשונו כתב את כל מה שביארנו לעיל. וז"ל "סעיף ג' (ב) ואין השכנים כו' - עיין בלבוש [כאן] שכתב, ונראה לי, דוקא בני המבוי או בני החצר שדרים יחד במבוי אחד או בחצר אחת, ואינם דרים יחד בחדר אחד, או בבית החורף אחד. אבל אותם הדרים בבית חורף אחד, כנהוג במדינות אלו מחמת דוחק דירה, נראה לי ודאי, שכל אחד יכול למחות בחבירו אפילו להיות מלמד תינוקות של ישראל תורה באותו בית החורף שהוא דר שם עמו, שזה ודאי אין דעת רוב העולם סובלתו, ועל דעת זה לא נשתתף עמו בדירה זו, אם לא שהתנה מתחילה, עכ"ל"

הנה דבריו לכאורה לא מובנים, הא תקנת יהושע בן גמלא שאינו יכול למחות על טענת רעש מחמת הלימוד, ואיך אסר הלבוש ללמוד.

אלא שדקדק בדבריו, וכתב "ועל דעת זה לא נשתתף עמו בדירה זו, אם לא שהתנה מתחילה", והוא היסוד הגדול שביארנו לעיל, שתקנת יהושע בן גמלא אינה אלא תנאי השותפות ביניהם, ועל זה לא עשו תנאי. ולפי זה, דברי הלבוש אינם באים לבטל באופנים מסויימים תקנת יהושע בן גמלא, מחמת שעל דעת כן לא נשתתפו, [כמו שראיתי כמה שטעו בזה], דזה ודאי אינו, שתקנת יהושע בן גמלא אין לבטלה לעולם, אלא שלא על זה היתה תקנת יהושע בן גמלא.

העולה מזה: אם דרים הרבה אנשים בבית אחד, כתב הלבוש, שאסור לעשות שם בית תינוקות של בית רבן, שאין רוב בני אדם סובלים זאת, ולא על זה היה תקנת יהושע בן גמלא.

האם יש לבטל תקנת יהושע בן גמלא, כדי שלא להוריד מחיר הדירות באזור

וראיתי כמה שפסקו למנוע לעשות בית מדרש בביתו, או למנוע לעשות בית תינוקות של בית רבן, באופן שירד מחיר הדירה, ונקטו זאת כסניף למנוע זאת.

והנה לפי המבואר לעיל, מעולם לא תיקן יהושע בן גמלא לצער את חבירו, אלא שיעשו בעיר או בשכונה בית תינוקות של בית רבן. לפיכך, דבר ברור ופשוט, שכל דבר שהוא שייך לתקנת יהושע בן גמלא, לא תחבטל לעולם חס וחלילה, ולא יתכן לצרף אפילו כסניף טעם של ירידת ערך הדירה. ואם אין בשכונה בית תינוקות של בית רבן, ולפי דעת חכמי המקום הוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא לעשות

כולו, ומקצת מן הלילה, כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה" עכ"ל. הנה מבואר דרך מקצת הלילה הוא זמן לימוד.

אלא שלפי זה יש לבאר, מדוע לולי תקנת יהושע בן גמלא יכול למחות, והרי במקצת הלילה אינו זמן שינה, ומהיכתי תיתי למחות על זה. אבל באמת, במשנה בבבא בתרא שם, איתא "חנות שבחצר - יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין", וכן פסק המחבר (חושן משפט קנו, ב), ומשמע, דאפילו אינו עובד אלא ביום, גם יכול למחות שאינו יכול לישון, וצריך טעם מדוע, הא אינו זמן שינה.

אבל הביאור בזה, דהדר עם חברו בשכנות, אין לאף אחד רשות לעשות דברים שלא על דעת כן באו לדור שם, אם הם מפריעים לשכנו, לפיכך אסור לפתוח חנות בחצר, שלא על דעת לפתוח חנות בחצר באו לדור שם. אלא שאם אין לו טענה, אז כופין על מדת סדום, דמדוע ימנע מחברו בסתם, אבל כשיש לו טענה שמפריע לו לישון, אסור לעשות דבר, שלא על דעת כן נשתתפו לדור יחד באותה שכונה, והרי כל הדרים הם כשותפים בעיר או בשכונה, וכשם שאין לשותף לעשות דבר הנוגד את תנאי השותפות, הוא הדין איסור גמור לשכן לעשות חנות ולעשות רעש להפריע לשני, אם טוען שזה מפריע את שנתו, אפילו ביום ואפילו הוא יחיד.

ועל זה בלבד באה תקנת יהושע בן גמלא, לומר, שאפילו אם לא עשו תנאי בין תושבי העיר שיעשו בית תורה לתינוקות, תיקן יהושע בן גמלא שחייבים לעשות, ולכן, על דעת כן נשתתפו בשכונה זו או בעיר הזאת, להיות ביניהם בית תינוקות של בית רבן, ולכן אינו יכול לטעון שאינו יכול לישון מחמת זה, כי זה בכלל התקנה, ועל תנאי זה באו לדור יחד.

מכל מקום, כל זה אינו אלא אם אינו מפריע את זמן השינה המקובל בעולם אצל רוב בני אדם, שהרי על זה אין תקנה של יהושע בן גמלא, דלא תיקן ללמוד ולהפריע שנתו של אחרים, אלא תיקן שיעשו תלמוד תורה לתינוקות של בית רבן, וילמדו עמהם בזמן הרגיל, וכפסק הרמב"ם והשולחן ערוך הנ"ל, זה עומק כונת השבט הלוי זי"ע.

ומי שהמציא המצאה, מתוך תקנת יהושע בן גמלא, שמותר ללמוד ולהפריע שנתו של אחר, וטעה, שיהושע בן גמלא תיקן להפריע לאחרים כדי ללמוד תורה ולצערם, חס וחלילה, טעה בהבנת תקנה זו, והוציא דברים מהכשרם, והתיר את האסור בדין, וגורם צער רב להרבה אנשים, בדברים שלא עלתה על דעת רבותינו חז"ל.

העולה מזה: אסור לפתוח חנות בחצר, אם עושה רעש, שלא על דעת כן השתתפו. אבל מותר לפתוח בית תינוקות של רבן, כיון

שעושה צער ועגמת נפש לשני. וללמוד מתקנת יהושע בן גמלא לענין שיעור באוטובוס - הוא הוצאת דברים מהכשרם.

העולה מזה: אסור ללמד שיעור באוטובוס בקול רם, אלא אם כולם מסכימים בלב שלם.

ביאור מחלוקת הראשונים בדין שאר מצוות

והנה כתב המחבר, שלא דוקא תינוקות של רבן היא תקנת יהושע בן גמלא, אלא כל דבר מצוה בכל תקנתו. דו"ל המחבר (חושן משפט קנו, ג) "ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו: אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן. **והוא הדין לכל מילי דמצוה**, שאינם יכולים למחות בידו" ע"כ. ובבית יוסף (שם) כתב, דהוא מחלוקת הראשונים. וז"ל "ואם רוצה לכתוב ספרים, או לעשות מצוה אחרת, כגון לחלק צדקה או להתפלל בעשרה, נראה מדברי הרמב"ן ורש"י שיכולים לעכב עליו, אך לדעת רבינו ורבינו ירוחם אינם יכולים לעכב עליו, וכן נראה דעת רבינו חננאל והתוספות והרי"ף והרמב"ם" עכ"ל. ועל פי זה פסק בשולחן הטהור, דכל דבר מצוה הוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא.

ולפי המבואר לעיל, ביאור מחלוקתם היא, האם יכול אדם לעשות בביתו דבר מצוה שעושה רעש, כגון תפלה בציבור או חלוקת צדקה. ושורש מחלוקתם, האם תקנת יהושע בן גמלא היתה דוקא על תינוקות של בית רבן, דהיינו שתיקן שכל הדרים, אילו התנו לעשות תלמוד תורה לתינוקות, ולא לשאר דבר מצוה. או שתקנת יהושע בן גמלא היתה לכל דבר מצוה, אפילו שעושה רעש. ולפי המבואר, כל זה אינו אלא אם הוא עושה רעש בשעות הרגילות, ולא בזמנים שאין מקובל לעשות רעש, וכדברי הלבוש לעיל.

העולה מזה: נחלקו הראשונים, האם יהושע בן גמלא תיקן רק לעשות בית תינוקות של בית רבן, או שתיקן לעשות כל דבר מצוה, כתפלה בעשרה וחלוקת צדקה. ופסק המחבר דלכל דבר מצוה היא תקנתו.

הנידון - זמירות שבת וחג בקול רם

והנה לפי פסק המחבר, לכאורה לשיר בקול רם זמירות שבת וחג, הוא דבר מצוה, והוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא. אבל באמת זה אינו שייך כלל לתקנת יהושע בן גמלא, כפי שביארנו לעיל, דמעולם לא תיקן ללמוד ולהפריע לשני לישון, אלא שתיקן לייסד בית תורה, או בית תפלה וכדו', שלא יוכלו המיעוט לעכב בטענה שלא על דעת כן נשתתפו, אבל ללמוד לבד, או לשיר זמירות אין זה שייך כלל לתקנת יהושע בן גמלא, ודינו פשוט, שהוא ככל דין שותפים, שהכל תלוי

שם בית תינוקות של בית רבן, חייבים לעשות כן, אפילו אם יפחת ערך הדירות במקום.

העולה מזה: אם אין בית תינוקות של בית רבן במקום, ועל פי הבנת חכמים, המקום הוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא חייבים לעשות שם בית תינוקות של בית רבן, ואי אפשר למנוע זאת בטענה של ירידת ערך הדירה.

יסוד גדול מאוד בכלל זה

לאחר שהתבאר היטב תקנת יהושע בן גמלא, נמצינו למדים יסוד גדול מאוד לכל דיני הפרעות של שינה, על פי המבואר בלבוש וכדביארנו לעיל והוא:

כל הדרים יחד הם שותפים ברחוב, או בשכונה או בעיר, ויש לדיין לדרוש ולחקור באיזה תנאים באו לדור יחד, ואפילו שלא עשו תנאי מפורש, יש לאמוד מה הם התנאים, והדבר ברור, שהכל תלוי ברוב הציבור, וכל דבר ודבר לגופו של ענין. והנני מפרט כמה וכמה דברים בענין זה.

שיעור באוטובוס בנסיעה בין עירונית

ראיתי מי שכתב, שמותר לעשות שיעור באוטובוס בנסיעה בין עירונית בקול רם, אשר מפריע למיעוט לישון. וטעמו, דמה שאסר הלבוש אינו אלא כיון שהרוב מפריע להם דבר זה, שהרי כתב הלבוש מטעם שהרוב אינם סובלים זאת, אבל שיעור באוטובוס הוא דבר שהרוב רוצים בו.

ולאור המבואר אין הנידון דומה לראיה כלל וכלל, דכל דבר שלא על דעת כן נשתתפו, אסור להפריע אפילו את היחיד, ופשוט, שנסיעה באוטובוס אצל הרבה אנשים היא מנוחה מהעמל, ושיעור יפריע את מנוחתם, ואפילו שהם מיעוט, מכל מקום ידם על העליונה, כי לא השתתפו לנסוע יחד על דעת שיהיה שיעור באוטובוס, ובמו עיני ראיתי צער ועגמת נפש מאנשים ששיעור זה עשה להם, והיא מצוה הבאה בעבירה.

ודברי הלבוש אינם שייכים לכאן כלל וכלל. דמה שכתב הלבוש מטעם שהרוב אינם סובלים זאת, כונתו לומר, שמסתבר שלא תיקן יהושע בן גמלא לעשות בית תינוקות של בית רבן באופן שכולם דרים בבית אחד, שאין דעת הרוב סובלת זאת, אבל אם רק מיעוט היו סובלים, היה מסתבר שגם בזה תיקן יהושע בן גמלא לייסד בית תינוקות של בית רבן, אבל ללמד שיעור, אין זה שייך כלל, לתקנת יהושע בן גמלא כלל וכלל, ולעולם אין השותפין יכולים לעשות דבר כנגד דעת אחד מן השותפים, גם לא דבר מצוה, במיוחד בדבר

ועיין בשו"ת להורות נתן חלק ג סימנים ק – קו שהאריך מאוד בשאלה זו, וגם מסיק שאסור. אבל הוא כתב דוקא בשכנים זקנים, ולענות דעתי אין בזה תקנת יהושע בן גמלא, וכל אחד יכול לעכב.

העולה מזה: אין לפתוח בית כנסת בביתו להתפלל בעשרה, אם זה עושה רעש, ויש שכנים שמתנגדים לזה.

פתיחת גן ילדים בביתו

ויש לבאר, האם מותר לפתוח גן ילדים לבנות, בביתו. והנה לפי פסק המחבר, שכל דבר מצוה הוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא, אם כן פשיטא דחינוך הבנות הוא בכלל תקנת יהושע בן גמלא, וחינוך הבנות אינו פחות חשוב מחינוך הבנים, ואפילו בגיל הרך, לפיכך דבר פשוט שבכלל תקנת יהושע בן גמלא להיות בכל עיר ועיר מקום חינוך לילדות, ואפילו קטנות מאוד, כי בזמנינו כבר בגיל הרך שולחים לגן, ואם לא יהיה מקום ראוי, ישלחו למקום אחר חס וחלילה.

אבל מכל מקום, מצד אחר יש לעכב על מי שעושה בביתו גן ילדות, דכבר ביארנו, שבמקום שיש כבר בית תינוקות של בית רבן, אין תקנת יהושע בן גמלא, והוא הדין בזה, כיון שבזמנינו העיריה בכל מקום מקצה מקומות לגנים ולפעוטונים, אין היחיד יכול לעשות גן פרטי בביתו ולהפריע למנוחת השכנים, והרי זה כפותח חנות בביתו שיכולים לעכב עליו מקול הנכנסין והיוצאים, והוא הדין בזה בודאי יכולים לעכב עליו.

העולה מזה: אף על פי, שבכלל תקנת יהושע בן גמלא הוא לעשות גן לבנות ואפילו לגיל הרך, מכל מקום, אין לעשות בביתו פעוטון אם יש שכנים שמתנגדים לזה. שכיון שהעיריה מקצה מקום לזה, אין בזה תקנת יהושע בן גמלא.

דינים העולים

- א. תקנת יהושע בן גמלא, שמצוה לייסד בית לימוד לתינוקות של בית רבן, או לחינוך הבנות אפילו לגיל הרך, אפילו אם על ידי זה יירד מחיר הדירות בשכונה, ואין לאף אחד לעכב זאת, בטענה שיש לו רעש, או שירד ערך הדירה וכדו', ואפילו רבים אינם יכולים למחות על זה.
- ב. בכלל קנה זו, היא לייסד בית כנסת לתורה ולתפלה ולשאר דבר מצוה, ואין הרבים יכולים למנוע.
- ג. התקנה היא לייסד בעיר או בשכונה, ולא במקום שדרים יחד ללמד בתוך הבית ולהפריע לדרים שם.

מה היתה דעתם כשנשתתפו יחד לדור בשכונה זו, לפיכך הכל תלוי ברוב, שהיא היא דעתם מסתמא.

לפיכך, מי ששר זמירות שבת בקול רם, בשעות שהם מנוחה לרוב האנשים, הוא איסור גמור לשיר זמירות בקול רם, או ללמוד ולפריע מנוחת האנשים, הן בשבת קודש והן בליל הסדר וכדו'.

אבל אם הוא שר בזמן שאין אנשים רגילים לישון, אין היחיד יכול לטעון כמו בחנות, שאיני יכול לישון, דשם, לא על דעת כן נשתתפו שיעשה שם חנות, אבל לשיר זמירות שבת, על דעת כן נשתתפו ברחוב זה. ובאמת הוא תלוי גם בסגנון האנשים, שמי שדר במקום שרוב הדירים שם מתפללים מאוחר, אינו יכול לטעון שמפריע לו, כי על דעת כן בא לדור שם, שכיון שהז מנהג המקום אין טענה בזה.

העולה מזה: מותר לשיר זמירות בקול, בשעות שמקובל אצל רוב האנשים הדירים שם לשיר זמירות, אבל בזמן שאינו מקובל אסור.

האם מותר לפתוח בזמנינו חידר בביתו

והנה יש לבאר, האם בזמנינו מותר למאן דהו לפתוח חידר בביתו לתלמידים. ולכאורה, לית מאן דפליג, שאם לומדים בשעות המקובלות, אי אפשר למחות, דהרי היא היא תקנת יהושע בן גמלא.

אבל באמת לעניות דעתי, אין לפתוח חידר בביתו ללא הסכמת כל השכנים, ואין זה סותר לתקנת יהושע בן גמלא, דכבר נתבאר, שתקנת יהושע בן גמלא היתה, שכל הבא לדור במקום הזה, אינו יכול למחות על העושה בביתו תלמוד תורה. והנה דבר פשוט, דכל זה דוקא אם אין מקום אחר ללימוד תינוקות של בית רבן, אבל אם כבר יש מקום לימוד, פשיטא שאין היחיד יכול לעשות בביתו מקום לימוד לתינוקות של בית רבן, דכבר יש מקום לימוד, וכבר נתקיימה תקנת יהושע בן גמלא במקום, אם כן הוי כעושה חנות בביתו, שיכולים השכנים למחות בו.

העולה מזה: תקנת יהושע בן גמלא היא רק במקום שאין בית תינוקות של בית רבן, אבל אם כבר יש, אין להתיר לפתוח בביתו, אם אין הסכמה של כל השכנים.

האם מותר לפתוח בית מדרש בביתו

והנה לפי פסק המחבר, דלכל דבר מצוה יש תקנת יהושע בן גמלא, לכאורה, היה מותר לכל אחד לעשות בית כנסת בביתו להתפלל בעשרה, ואין ביד השכנים למחות, אבל גם בזה פשיטא דאפשר למחות, דלא היתה התקנה, אלא היכא דאין מקום תפלה, אבל כשיש מקום תפלה ורוצה היחיד לעשות לו בביתו מקום תפלה, אין זה בכלל תקנת יהושע בן גמלא.

- ד. אסור להפריע לשכנים לישון בשעות שמקובל. לפיכך בשעות הללו אסור ללמוד בקול, ואסור לשיר זמירות בקול.
- ה. בזמנינו, שהעיריה מקצה מקום לפעוטון, אין זו תקנת יהושע בן גמלא לעשות בבית פרטי פעוטון. לפיכך, יכול השכן למחות על זה.
- ו. אין בכלל תקנה זו לפתוח בביתו בית כנסת פרטי, ויכולים למחות על זה.

